

PRAVDA I PRAVEDNOST U KUR'ANU

hafiz Elmir MAŠIĆ

Sažetak

Kur'an za pojam pravde upotrebljava dva termina, i to *adl* i *kist*. U kontekstu pravde i pravednosti termin *adl* spominje se u Kur'anu devetnaest puta, a *kist* dvadeset i tri, što je ukupno četrdeset i dva puta. U ovom radu autor predstavlja kur'anske izraze koji se odnose na pojam pravde, te donosi definiciju pravde sa stanovišta učenja islama. S obzirom na važnost kur'anskog koncepta pravde, autor pokušava predstaviti najvažnije segmente ljudskog života u kojem je Kur'an zahtijeva pravedno postupanje.

UVOD

Na isti način na koji su Samilost i Ljubav, Mir i Ljepota imena Božija, i Pravda je jednako tako ime Božije. Bog je u islamu *El-Adil*, *El-Muksit* i *El-Hakem*, što označava Pravednog, kao i samu pravdu, Nepristranog te Donosite-lja pravde. Kao što ova imena pokazuju, mogli bismo kazati u islamskom kontekstu da Bog nije samo pravedan već da je On sama pravda u najvišem smislu ovog pojma. Kur'an je ukazao na to da je uspostavljanje pravde među ljudima cilj kojem su težili svi poslanici i zbog čega su objavljene Allahove knjige. Uzvišeni kaže: **"Mi smo izaslanike Naše s jasnim dokazima slali i po njima knjige i terezije objavljivali, da bi ljudi pravedno postupali."**¹ Sama činjenica da je Uzvišeni Gospodar rekao da je prvi razlog slanja poslanika i spuštanja objava upravo uspostavljanje pravde, dovoljno govori o njenoj važnosti i značaju. S obzirom da je Kur'an moj temeljni oslonac u pisanju ovog rada, odmah ću ponuditi definiciju Kur'ana, a potom kazati nekoliko rečenice o kur'anskim izrazima za pojam pravde, te definisati pravdu sa islamkog staništa. Nakon toga slijedi i sama suština rada, a to je prezentacija kur'anske pravde i pravednosti općenito, te pravednosti u riječima i djelima, prema rodbini, sljedbenicima Knjege i tako dalje, posebno.

ŠTA JE KUR'AN

Iako se Kur'an ne može staviti u okvire jedne definicije, jer je nedefinljiv kao Božiji govor, islamski su znanstvenici ipak dali brojne definicije te Božije objave. Jedna od najpoznatijih je i ova: "Kur'an je Božiji govor, nadnaravan i objavljen Muhammedu (Bog mu se smilovao i blagoslovio ga), zapisan u zbiricama, prenesen vjerodostojno, a samo njegovo recitiranje pobožno je djelo."² Ovakvo određenje i definisanje Kur'ana ima za cilj istaći neke njegove važne karakteristike. To su:

- Kur'an je Božiji govor.
- Kur'an je nedostižan i nije ga moguće oponašati, niti na arapaskom niti na nekom drugom jeziku.
- Kur'an je objavljen čovjeku, Muhammedu, a.s., Božijem poslaniku.

1 El-Hadid, 25.

2 Karić, Enes: *Uvod u tefsirske znanosti*, Fakultet islamskih nauka u Sarajevu, Sarajevo, 1997., str.15.

- Kur'an je zapisan i vjerodostojno prenesen potonjim generacijama putem predaja koje je u svim generacijama prenio veliki broj najispravnijih ljudi. Zbog toga se u te predaje objektivno i znanstveno ne može sumnjati.
- Recitiranje i izgovaranje Kur'ana pobožan je čin i dobro djelo.

Dakle, vidjeli smo da Kur'an ima krucijalnu važnost kako za muslimane općenito, tako i za islamske znanstvenike posebno. Ta činjenica daje dodatnu snagu i vjerodostojnost temi o kojoj ovdje govorimo.

POJAM PRAVDE I PRAVEDNOSTI U KUR'ANU

Kur'an za pojam pravde upotrebljava dva termina, i to *adl* i *kist*. *Adl* označava pravdu, pravičnost, nepristranost, ispravnost, poštenje, čestitost, mjeru, tačnost, preciznost, pravosuđe i pravednu nagodbu³, dok se termin *kist* odnosi na pravednu i pravičnu osobu, kao i na pravdu, pravednost i pravičnost.⁴ Razlika između ova dva termina je u tome što *adl* u osnovi znači suđenje prema istini, a *kist* označava izvršenje te presude. U kontekstu pravde i pravednosti termin *adl* spominje se u Kur'anu devetnaest puta, a *kist* dvadeset i tri, što je ukupno četrdeset i dva puta. Ako se još ima na umu da Gospodar na tri mjesta u Kur'anu jasno poručuje da voli pravedene, tada postaje očigledno koliko važnost i značaj islam pridaje ovoj osobini.

Islamski su znanstvenici definirali pravdu na sljedeći način: "Dati svakom njegovo pravo (ono što mu po zakonu pripada), bez obzira da li to pravo pripadalo pojedincu, zajednici ili nekoj stvari, ne nanoseći nepravdu, štetu, niti umanjujući ono na što se ima puno pravo."⁵

PRAVEDNOST PRILIKOM SUĐENJA OPĆENITO

Kur'an naređuje vjernicima da sude pravedno, pa kaže: **"Allah vam zapovijeda da, kada ljudima sudite, pravično sudite."**⁶ Što se tiče pravednog suđenja među ljudima, tekst ga gene-

3 Muftić, Teufik: *Arapsko-bosanski rječnik*, III izdanje, El-Kalem, Sarajevo, 1997., str.936.

4 Isto, str. 1195.

5 Indžić, Hamid: *Osnove islamskog morala i ponašanja*, Elči Ibrahim-pašina medresa, Travnik, 2003., str. 117.

6 En-Nisa, 58.

ralizira tako što ga smatra apsolutnom pravdom među ljudima, a ne samo uzajamnom pravdom među muslimanima, niti pravdom među sljedbenicima Knjige izuzimajući ostale ljude. To je pravda za svakog čovjeka u svojstvu čovjeka. Svojstvo čovjeka je ono iz čega proizilazi pravo na pravdu po Božijem programu. To je svojstvo svih ljudi: vjernika i nevjernika, prijatelja i neprijatelja, crnih i bijelih, Arapa i nearapa.⁷ Na drugom se mjestu naređuje pravda, pravilno postupanje i pravičnost: **”Allah zahtijeva da se svačije pravo poštuje.”**⁸ Ova Knjiga objavljena je da bi se svačije pravo poštovalo, pravo koje omogućava svakoj osobi, grupi ili narodu čvrstu osnovu za međusobne odnose, koje nije naklonjeno strastima, niti je pod utjecajem ljubavi ili mržnje. To se pravo ne mijenja zbog srodstva i tazbinstva, bogatstva i siromaštva, moći i nemoći, nego ide svojim putem i mjeri istom mjerom za sve, vaga istom vagom za sve.

PRAVEDNOST U RIJEČIMA I DJELIMA

Kur’an na jednom mjestu eksplicitno poručuje: **”I da krivo na litru i kantar u ne mjerite, - Mi nikoga preko mogućnosti njegove ne zadužujemo - , i kad govorite, da krivo ne govorite, ma makar se ticalo i srodnika.”**⁹ Slušajući ove i slične kur’anske oporuke, neki je arapski mudrac primjetio: ”Da ovo nije vjera, sigurno bi bilo ukras za moral ljudi!”¹⁰ Muhammed Asad, savremeni muslimanski mislilac i komentator Kur’ana, smatra da se ovo metonimijski odnosi na svako poslovanje među ljudima, a ne samo na komercijalne transakcije.¹¹ Allah, dž.š., naređuje da se poštuje pravda prilikom davanja i uzimanja, kao što je zaprijetio onome ko je ne bude poštovao riječima: **”Teško onima koji pri mjeranju zakidaju, koji punu mjeru uzimaju kad od drugih kupuju, a kad drugima mjere na litar ili kantar zakidaju. Kako ne pomisle da će oživljeni biti na Dan veliki, na Dan kada će se ljudi Gospodaru svjetova dići.”**¹²

7 Kutb, Sejjid: *U okrilju Kur’ana*, s arapskog prevela grupa autora, Fakultet islamskih nauka u Sarajevu, Sarajevo, 1997., tom 5., str. 124.

8 En-Nahl, 90.

9 El-En’am, 152.

10 El-Gazali, Muhammed: *Tematski tefsir kur’anskih sura*, s arapskog preveli Džemaludin Latić i Zahid Mujkanović, Obzorja, Sarajevo, 2003., str.153.

11 Asad, Muhammed: *Poruka Kur’ana*, s engleskog preveo Hilmo Čerimović, El-Kalem, Sarajevo, 2004., str. 191.

12 Er-Rifa’i, Muhammed Nesib: *Tefsir Ibn Kesir, skraćena*

”... i kad govorite, da krivo ne govorite, ma makar se ticalo i srodnika.” Ovdje se islam uzdiže u svijesti vjernika na visok nivo Upute, nivo vjerovanja u Allaha, nivo saznanja Allahove kontrole, ali je ovdje, istovremeno, i klizište ljudske slabosti. Ta sklonost prouzrokuje takvu svijest kod pojedinca, da on osjeća da se svijest odražava u međusobnom pomaganju, solidarnosti i pružanju pomoći, iako je on slab, manjkav i ograničen u vremenu življenja. Čovjek u snazi srodstva vidi oslonac za svoga slaboga, u širini srodstva vidi savršenstvo svoga egzistiranja i produženje srodstva iz pokoljenja u pokoljenje. To sve prouzrokuje da bude slab prema svojim kod svjedočenja. Ovdje, na ovom klizištu, Kur’an vodi ljudsku savjest da i tada govori istinu i zastupa pravdu, da ostane na uputi, pridržavajući se samo Allaha i Njegove kontrole.¹³

PRAVEDNOST PREMA RODBINI

Uzvišeni Allah naređuje Svojim robovima, vjernicima, da postupaju nepristrasno, tj. pravedno, da ne odstupaju od toga ni lijevo ni desno, da se nikog ne boje na Allahovom putu i da se u tome međusobno potpomažu. On kaže: **”O vjernici, budite uvijek pravedni, svjedočite Allaha radi, pa i na svoju štetu ili na štetu roditelja i rođaka, bio on bogat ili siromašan, ta Allahovo je da se brine o njima! Zato ne slijedite strasti – kako ne biste bili nepravedni. A ako budete krivo svjedočili ili svjedočenje izbjegavali – pa, Allah zaista zna ono što radite.”**¹⁴

Kur’an ovdje pokušava mobilizirati čovjeka u odnosu na samog sebe, u odnosu na svoje sklonosti, u odnosu na sebe, prije svega, a zatim u odnosu na roditelje i rođake. To je težak pokušaj. Mnogo teži nego da se može izraziti riječima, mnogo teži nego da se umno može spoznati njegov smisao. Ovo može spoznati samo onaj ko je pokušao da to primijeni u stvarnosti. Međutim, Kur’an mobilizira vjerničku dušu radi ovog teškog iskušenja, jer iskušenje mora postojati. Neophodno je da ovo pravilo postoji na Zemlji i da ga neko od ljudi izvršava.¹⁵

verzija, s arapskog prevela grupa prevodilaca, Visoki saudijski komitet za pomoć BIH i Kulturni centar ”Kralj Fahd” u Sarajevu, drugo izdanje, Sarajevo, 2002., str. 446.

13 Vidjeti Kutb, Sejjid: *U okrilju Kur’ana*, cit., tom 8., str. 95.

14 N-Nisa, 135.

15 Kutb, Sejjid: *U okrilju Kur’ana*, cit., tom 5., str. 273.

PRAVEDNOST PREMA SLJEDBENICIMA KNJIGE¹⁶

Posljednjem Božijem poslaniku naređeno je da objelodani sljedbenicima Knjige da će biti pravedan prema njima kad od njega zatraže da im presudi. U Kur'anu stoji sljedeće: **”Zato ti pozivaj i budi istrajan, onako kako ti se naređuje, a ne povodi se za prohtjevima njihovim, i reci: ’Ja vjerujem u sve knjige koje je Allah objavio, i naređeno mi je da vam pravedno sudim; Allah je i naš i vaš Gospodar, nama naša, a vama vaša djela; nema potrebe da jedni drugima dokaze iznosimo; Allah će nas sve sabrati, i Njemu će se svi vratiti.’”**¹⁷

Ovo je novo rukovođenje cjelokupnim čovječanstvom, odlučno rukovođenje koje ustrajava na jasnom programu, čvrstog uvjerenja, koje poziva očevidno ka Allahu, koje ustrajava na Allahovoj naredbi bez ikakvog odstupanja i koje se drži daleko od strasti i želja. To je put koji naglašava jednost poslanstva, jednost Knjige, jednost programa i smjera. To je pravac koji vraća vjerovanje njegovom stalnom i jedinom korijenu, vraća cjelokupno čovječanstvo tom jedinom korijenu. **”Reci: ’Ja vjerujem u sve knjige koje je Allah objavio’”**, zatim to je vjerovanje koje kontrolira istinito i pravedno: **”I naređeno mi je da vam pravedno sudim.”** To je rukovođenje koje ima vlast, koje oglašava pravdu na Zemlji među svim ljudima. Poruka je bila takva, iako je poziv još uvijek bio ograničen na Mekku, na njene ugnjetane narode i predstavnike. Kur'an je svoju pravednost prema sljedbenicima Knjige potvrdio i u sljedećem ajetu: **”Ima sljedbenika Knjige koji će ti vratiti ako im povjeriš tovar blaga, a ima i onih koji ti neće vratiti ako im povjeriš samo jedan dinar, ako ga ne budeš stalno pratio.”**¹⁸ Dakle, iako sljedbenici Knjige Uzvišenom Stvoritelju pripisuju druga i poriču Njegovog Poslanika, Gospodar je pravedan prema njima i upozorava vjernike da i među njima ima poštenih ljudi, toliko poštenih da su spremni vratiti tovar blaga koji im je povjeren.

PRAVEDNOST PREMA NEMUSLIMANIMA

Uzvišeni u Kur'anu poručuje i upozorava: **”Allah vam ne zabranjuje da činite dobro i da budete pravedni prema onima koji ne ratuju**

protiv vas zbog vjere i koji vas iz zavičaja vašeg ne izgone – Allah, zaista, voli one koji su pravični.”¹⁹ Izraz: **”Allah vam ne zabranjuje”**, u ovom kontekstu implicira pozitivno nukanje i podsticanje da se čini dobro i bude pravedno prema svim ljudima dobre volje.

Ovo načelo u postupanju prema nemuslimanima najpravednije je načelo koje je u skladu sa prirodom islama, njegovim usmjerenjem i pogledom na ljudski život, zapravo njegovim općim gledanjem na ovaj bitak stvoren od Jednog Boga, usmjeren ka Jednom Bogu i okrenut ka međusobnoj saradnji po svojoj urođenoj šemi i vječnom određenju koje stoji iza svake različitosti i raznovrsnosti. Ovo je osnova islamskog međunarodnog prava prema kojem je mir između muslimana i nemuslimana trajno stanje koje mijenja samo ratna agresija i nužnost njenog odbijanja, ili bojazan od izdaje nakon sporazuma, a ona predstavlja prijetnju agresijom, ili nasilno sprječavanje slobode islamskog poziva i slobode vjerovanja. Mimo ovoga, važi princip mira, ljubavi, dobročinstva i pravde za sve ljude.²⁰

PRAVEDNOST PREMA NEPRIJATELJU

Vrhunac kur'anske pravednosti nalazimo u sljedećem ajetu, gdje se regulira odnos vjernika spram neprijatelja: **”O vjernici, dužnosti prema Allahu izvršavajte, i pravedno svjedočite! Neka vas mržnja koju prema nekim ljudima nosite nikako ne navede da nepravedni budete! Pravedni budite, to je najbliže čestitosti, i bojte se Allaha, jer Allah dobro zna ono što činite.”**²¹ Pravednost je u ovom ajetu spomenuta čak tri puta, a upozorenje i prijetnja s kraja ajeta implicira suprotnost od onoga što se naređuje, tj. nepravdu. Ovdje pravednost nije spomenuta kao dopuštena ili poželjna stvar, već se pojavljuje u formi stroge i eksplicitne naredbe, što za sobom povlači dužnost i obavezu.

Nema nijedne religije i nijednog sistema na Zemlji koji garantira apsolutnu pravdu omraženim neprijateljima kao što im garantira islam koji poziva vjernike da ovu obavezu ispunjavaju u ime Allaha i da s njim saradaju lišeni svakog drugog obzira. Ovi su principi učinili islam posljednjom svjetskom religijom čiji sistem garantira svim ljudima, njenim pripadnicima i

16 Tj. Jevreji i kršćani.

17 Eš-Šura, 15.

18 Ali Imran, 75.

19 El-Mumtehina, 8.

20 Kutb, Sejjid: *U okrilju Kur'ana*, cit., tom 28., str. 77.

21 El-Ma'ida, 8.

onima koji to nisu, da u njenom okrilju uživaju u pravdi i da ova pravda bude obaveza za njene pripadnike po kojoj će saradivati sa svojim Gospodarom, bez obzira na prijezir i mržnju koju doživljavaju od ljudi.²²

PRAVEDNOST U KRIZNIM SITUACIJAMA

Kur'an pretpostavlja mogućnost sukoba dviju vjernih skupina, a obje skupine zadržavaju atribut vjerovanja, uz pretpostavku da jedna od njih ipak učini nasilje drugoj, ili da obje skupine učine nasilje jedna drugoj. Gospodar kaže: **"Ako se dvije skupine vjernika sukobe, izmirite ih; a ako jedna od njih ipak učini nasilje drugoj, onda se borite protiv one koja je učinila nasilje sve dok se Allahovim propisima ne prikloni. Pa ako se prikloni, onda ih nepristrasno izmirite i budite pravedni; Allah, zaista, pravedne voli."**²³

Sukob u ovom kontekstu obuhvata sve vidove nesloge i prepirke, kako riječju, tako i djelom, očigledno kao posljedica klevetničkih govorkanja o kojima se govori u prethodnim ajetima.²⁴ Ovaj ajet predstavlja opće načelo za zaštitu muslimanske zajednice od rasula i cijepanja, a nakon toga potvrđuje i princip pravednosti, istine i poštenja, naslanjajući se na bogobojaznost i traženje Njegove milosti u potvrdi pravednosti i poštenja.

PRAVEDNOST U TRGOVINI I SVJEDOČENJU

Kur'an još jedanput poziva vjernike i kaže: **"O vjernici, zapišite kada jedan od drugog pozajmljujete do određenoga roka. I neka jedan pisar između vas to pravedno napiše i neka se pisar ne uzdržava da napiše, ta Allah ga je poučio; neka on piše, a dužnik neka mu u pero kazuje i neka se boji Allaha, Gospodara svoga, i neka ne umanju ništa od toga. A ako je dužnik rasipnik ili slab, ili ako nije u stanju u pero kazivati, onda neka kazuje njegov staratelj, i to pravedno."**²⁵

Gornja rečenica obuhvata bilo koju nagodbu na temelju kredita, bilo da je to izravan zajam ili komercijalni posao. To se odnosi kako na davao, tako i na primaoca kredita.²⁶

22 Kutb, Sejjid: *U okrilju Kur'ana*, cit., tom 6., str. 111-112.

23 El-Hudžurat, 9.

24 Asad, Muhammed: *Poruka Kur'ana*, cit., str. 800.

25 El-Bekara, 282.

26 Asad, Muhammed: *Poruka Kur'ana*, cit., str. 60.

Ovdje se određuje osoba koja će zapisati dug i to je pisar, a nikako jedan od dvojice potpisivača ugovora. Smisao pozivanja treće osobe, a ne da to bude neko od dva potpisnika, jeste osiguranje apsolutne neutralnosti kod pisanja ugovora. Ovom je pisaru naredeno da zapiše pravedno, da ne bude naklonjen ni jednoj od dvije strane potpisnice, ni da umanjuje ni da dodaje bilo šta u tekstu.

U slučaju da je dužnik rasipnik koji ne može da rasuđuje o ovome, ili maloumnik, ili nije u stanju da diktira pisaru, bilo da je nestručan, ne zna kako da se sačini ugovor, ili ima neku jezičnu mahanu pa se ne može izraziti, ili bilo koji drugi uzrok, onda neka ugovor diktira njegov staratelj, vjerno i pravedno. Sve se ovo čini kako bi se osigurala puna sigurnost za ispravnost pisanog ugovora, da bi se prema svim stranama bilo pravedno.

ZAKLJUČAK

Poput osjećaja za mirom i nostalgije za njim, osjećaj pravde i potraga za njezinom realizacijom čini se da je bila oblikovana u samoj supstanci iz koje je čovječanstvo stvoreno. Naše duše posjeduju u svojoj dubini osjećaj pravde koji svijetli unutar naše savjesti, a vatra plamti u nama nukajući nas da budemo pravedni i da štujemo ono što smatramo da je ispravno. Svi ljudi i nacije govore o pravdi čak i kada je nepravde u izobilju na ovom svijetu, poput ovog našeg vremena, a čini se da čovjek nije u stanju da živi bez pravde, kao što ne može bez ljepote, mira, ljubavi i samilosti.

Ovu cijenjenu ljudsku osobinu koju priželjuje svaki čovjek, za koju se svaki od nas bori i koju svako uporno i revnosno svojata, kao što smo uočili, Kur'an spominje na mnogo mjesta, i to jasno, otvoreno i direktno. Vjernik je prema učenju Kur'ana i islama obavezan da bude pravedan prije svega prema Bogu, obožavajući samo Njega, zatim prema sebi, ne uzdižući se previše ali i ne ponižavajući se. Potom je pravedan prema supružniku, djeci, rodbini, muslimanima, sljedebenicima Knjige, nemuslimanima, pa čak i prema vlastitom neprijetelju. Naravno, ovaj rad nije uspio u potpunosti iscrpiti kur'ansko učenje o pravdi i pravednosti, za taj je poduhvat potrebno mnogo više prostora i vremena, možda je čak moguće napisati magistarsku ili doktorsku disertaciju o tome. Mnogo je još kur'anskih i hadiskih stavaka koji tretiraju ovu temu, a koji

svaki na jedinstven način podržava i osnažuje tvrdnju da je islam u svom korijenu religija pravde i pravednosti.

Kada se temeljito prouči i prostudira kur'anski pojam pravde i pravednosti posebno, te značaj koji islam pridaje ovoj osobini općenito, sam od sebe se nameće zaključak da se zapravo radi o božanskom sistemu i metodologiji, jer ograničeni ljudski razum nije u stanju smisliti nešto ovako apsolutno i savršeno.

LITERATURA

- Asad, Muhammed: *Poruka Kur'ana*, s engleskog preveo Hilmo Čerimović, El-Kalem, Sarajevo, 2004.
- El-Gazali, Muhammed: *Tematski tefsir kur'anskih sura*, s arapskog preveli Džemaludin Latić i Zahid Mujkanović, Obzorja, Sarajevo, 2003.
- El-Kur'ani-l-kerim, prijevod: Besim Korkut, Medina, S. Arabija, 1412.H.
- Er-Rifa'i, Muhammed Nesib: *Tefsir Ibn Kesir, skraćena verzija*, s arapskog prevela grupa prevodilaca, Visoki saudijski komitet za pomoć BIH i Kulturni centar "Kralj Fahd" u Sarajevu, drugo izdanje, Sarajevo, 2002.
- Indžić, Hamid: *Osnove islamskog morala i ponašanja*, Elči Ibrahim-pašina medresa, Travnik, 2003.
- Karić, Enes: *Uvod u tefsirske znanosti*, Fakultet islamskih nauka u Sarajevu, Sarajevo, 1997.
- Kutb, Sejjid: *U okrilju Kur'ana*, s arapskog prevela grupa autora, Fakultet islamskih nauka u Sarajevu, Sarajevo, 1997.
- Muftić, Teufik: *Arapsko-bosanski rječnik*, III izdanje, El-Kalem, Sarajevo, 1997.

Summary الموجز

JUSTICE AND EQUITY IN QUR'AN

Hafidh Elmir MAŠIĆ

تمزق الأسرة

ألمدينا تشليبيتش

Qur'an uses two terms for justice, 'adl and qist. In context of justice and equity, the term 'adl is mentioned nineteen times in the Qur'an, and qist twenty three times, which is forty two times in total. In this paper, the author presents Qur'anic terms which refer to justice as well as the definition of justice from the standpoint of Islamic teachings. Considering the importance of the Qur'anic concept of justice, the author attempts to present the most important segments of human life in which Qur'an requires just behavior.

تلقت الكاتبة في هذا المقال الانتباه إلى أزمة المجتمع عموماً، والتي تتمثل بشكل خاص في أزمة الحياة الزوجية والأسرية. إن الأسرة في مجتمع يمر عبر مرحلة التحول، كما هو حال مجتمع البوسنة والهرسك، تحتاج إلى مساعدة جادة للمحافظة عليها. ويجب على المشيخة الإسلامية في البوسنة والهرسك التي تمارس أعمال التعليم والتربية الدينية أن تهتم من خلال العمل المؤسساتي بالمحافظة على الأسرة المسلمة، وبتعليم الأجيال الشابة وتربيتهم لكي يصبحوا آباء وأمّهات يتحملون المسؤولية.